
Нова ритуалістика

Надія ФОТІЙ

**УКРАЇНСЬКІ ВЕСІЛЛЯ-ПАРОДІЇ
В САСКАЧЕВАНІ: ДЕЩО ПРО
НАРОДНИЙ БУРЛЕСК**

**Nadya Foty. Ukrainian Mock Weddings in
Saskatchewan: Folk Burlesque**

Ця стаття базується на польовому матеріалі, який я збирала для написання моєї магістерської роботи про весілля-пародію в культурі українців-канадців у Саскачевані за останні 60 років.

Майже у всіх культурах по цілому світу весілля є радісною подією, що зводить до купи всю родину. Цей “обряд життєвого циклу” широко і залюбки студіювався. Феномен “весілля-пародія” (mock weddings) існує у деяких культурах, але мало де вивчався. Між українцями-канадцями у Саскачевані весілля-пародія є бурлескною виставою¹, в якій приятелі, родина молодої і молодого перебираються і розігрують шлюбний обряд, весільний банкет, або комбінацію цих обох. Для цієї народної драми характерним є переодягання в одяг протилежної статі (cross-dressing), непристойна поведінка, гучні веселощі, дійові особи оснащені кумедними реквізитами. Важливість, серйозність і структура традиційного весільного обряду перетворюється тут у веселощі і хаотичне сміховинне весілля-пародію, однак для деяких канадців цей “ритуал в ритуалі” (Taft 1989, 17) є невід’ємною частиною, без котрої обряд одруження був би незавершеним.

У першій половині ХХ ст. більшість українців у Канаді жили сільськими компактними поселеннями (block settlements). Українські іммігранти, що приєднувалися до цих етнічних поселень, були мотивовані не тільки сільськогосподарськими можливостями, але також і перспективою бути частиною грома-

ди, яка зберігає свою мову і культуру. Такі зв’язки з батьківщиною були важливими, бо багато іммігрантів тужило за сільським життям, їх гнітила перспектива жити на усамітненій, віддаленій канадській фермі (Martynowych 1991, 78). Поняття “громади” зіграло важливу роль в житті іммігрантів, особливо сільських околиць. Ці громадські зв’язки допомогли сформулюватися “українсько-канадській” ідентичності.

Перша хвиля іммігрантів у Канаду складалася головню з селян, що визначило специфіку багатьох аспектів їх нового канадського життя², особливо релігійного, звичаїв, усної традиції, кулінарії, рукоділля, а також драматичного мистецтва (performing arts) (Woycenko 1967, 26). Щоб полегшити період глибоких змін через відірваність від отчого краю, іммігранти зверталися до традиційних звичаїв, об’єднувалися в громади, аби святкувати важливі “переходи життєвого циклу”.

Весілля-пародію відносять до жанру народної драми, яка, за визначенням, “аби передати свій смисл, покладається головню на діалог, розгортає сюжет через поєднання діалога і дії, а результат вистави наперед відомий глядачам” (Abrahams 1972, 353). В додаток до важливих усних компонентів народної драми, костюми і дії є невід’ємною частиною в передачі головної ідеї. Тому що більшість інформації у виконанні фольклорної драми передається напряду, це сприяє встановленню близького контакту між виконавцями і глядачами. Часто народна драма віддзеркалює цикл життя, відзначаючи важливі віхи, як народження, весілля чи смерть. Під час виконання цього дійства панує неформальний мікроклімат і часто спонтанний (в будинку чи надворі), а дієві особи і їх костюми звичайно бувають дивні в порівнанні з повсякденними (Taft 1996, 210).

Далі ми зосередимося на описі найбільш типових складових українського весілля-пародії у Саскачевані від 1940-х рр. до сьогодні.

Найчастіше весілля-пародія відбувалася як продовження справжнього весілля, зокрема, наступного дня, під час поправин³. Це зазвичай відбувалося у родинному домі, на фермі або у громадській за-

² Перша хвиля української імміграції відбулася між 1891 і 1914 рр. і налічувала приблизно 170 тис. людей, що створили в західній Канаді 10 компактних місць проживань (block settlements) (Martynowych 1991, 70).

³ Польові записи авторки: Ник Будзак (8 березня 2003), Анна Глуханюк (10 квітня 2003), Аліс Процюк (9 березня 2003).

¹ “Смішна імітація, сценка, що включає часто непристойні жарти, стриптиз, пісні і танці” (Davidson, Seaton, Simpson 1994).

лі. Звичайно, це дійство сплановане і виконувалось приятелями і родичами молодої і/або молодого: дійові особи появлялися, коли молода парадно входила на святкування разом з музикантами. У першій половині ХХ ст. деяких акторів привозили на тачках, бричках або на старих авто. Для молодої пари і гостей несподівана поява цих акторів означала, що відбудеться весілля-пародія. Як тільки початковий шок проходив і сміх стихав, дійові особи починали свій виступ, пародіюючи весільні церемонії.

Треба підкреслити, що діалог і дійство цих постановок на початках були цілковито імпровізовані, і для багатьох інформантів навіть саме запитання “чи діалоги були частиною якогось написаного сценарію?” виглядали дивними і неймовірними. У пізніших часах їх виступ вже включав також і пародію церковного шлюбу. Часом говорилися якісь смішні присяги, вживалися перстені у формі кілець ковбаси і якісь дивні корони для акторів-молодят. Після першого офіційного поцілунку “весільна пара” починала танцювати перший танець. Танець міг продовжуватися з участю відважних гостей або навіть дійсної молодої пари, на честь котрої актори пили тости. Разом з діючими особами весільні гості теж могли виголошувати тости на честь молодої пари, проголошуючи або співаючи свої побажання на щасливе подружнє життя і передаючи їм подарунки. По завершенню актори відходили в такий самий спосіб, як приїжджали, десь переодягалися в їх “цивільний” одяг, і поверталися продовжувати святкування.

Акторський склад цієї драми залишався стабільним упродовж десятиліття у різних околицях, де побутувала традиція весілля-пародії. Актори цієї драми поводитися протилежно до нормальної щоденної поведінки (Greenhill 1988, 189). Акторський склад весілля-пародії включав щонайменше молоду, молодого і кілька дружок і боярів⁴. Молоду звичайно грав рослий чоловік/хлопець, часто із зарослим обличчям, котрий убирався у білу суконку або в дійсну стару сукню молодої⁵. Така “молода” звичайно носила вельон із скатертинової або завісної мережки, тримала букет із городини, бур’янів або листя з ревеню. Другі прикраси включали штучні груди, сідниці, пе-

руки, косметику і ювелірні прикраси. Такі предмети можна було знайти у будь-якій фермерській хаті.

Подібно, костюм “молодого” теж був комічним. “Молодим” була звичайно жінка/дівчина дрібного росту, що вбирала старий одяг, капелюх або шапку і, часто, традиційний корсаж зі стяжок. Цей “молодий” звичайно мав намальовані вуса і бороду, часом мав перуку, а живіт робився за допомогою подушки. У більшості задокументованих весіллях-пародіях “молодий” убирався не тільки в старий одяг, але навіть у старий комбінезон, “коверали” (від англ. coverall), як називали їхні респонденти.

Інколи у список включалися також священик, батьки, часом староста. “Дружки” теж були рослими чоловіками/хлопцями, і вони вбирали одяг, щоб насміхатися над спеціальними сукнями справжніх дружок. Вони мали букети з бур’янів і городини, подібні до букету молодої. Крім того, вони теж використовували косметику і ювелірні вироби, пародіюючи справжніх дружок. Боярами зазвичай були жінки/дівчата дрібного зросту, вбрані у старі костюми і капелюхи. Вони також мали намальовані вуса і бороди, і часто вживали підкладки, щоб створити надутий живіт.

Удаваний “священик” на весіллі-пародії родини Козун, неподалік від містечка Ніпавин, 1960

Священик, у більшості з недавніх весілля-пародій, був єдиний актор, де зміна статі не практикувалася. Через “політичну обачність” рідня священика теж не зачіпалася. В українських весіллях-пародіях в Саскачевані “священик” часто виконував роль своєрідного конферансьє, котрий розпочинає діалоги. Священик звичайно був у чорному, часто в парадній

⁴ Польові записи авторки: Аліс Процюк (9 березня 2003).

⁵ Традиційна біла сукня молодої звичайно вживалася у дійсних весіллях, починаючи з 1920-х років. Перед тим серед українських іммігрантів у Канаді молода часто була вбрана у барвистий стрій зі “старого краю”.

сорочці, вбраній задом наперед, щоб було видно комірцець на шиї. Священик приносив з собою атрибути, що пародіювали церковні речі, як хрест, Євангеліє, кадило і свячену воду.

Традиція пити за здоров'я молодят, що є чільним компонентом традиційного українського весілля, стала теж важливою складовою весілля-пародії. У всіх весіллях-пародіях, зібраних у моєму дослідженні (за виїмкою трьох), тости були включені в ритуал. Ця традиція часто поєднувалася з ритуалом “дарованя” (перепю), в якому весільні гості вітали молоду пару і обдаровували її. У весілля-пародії ця традиція мала основне значення і затримала свою першорядну важливість, незалежно від часу і контексту, в котрому ця традиція продовжувала практикуватися.

Весілля-пародія включало також співання пісень і перший танець молодят. Перший танець звичайно відбувався або зараз після входу акторської групи, або після обряду шлюбу (якщо він був частиною постановки). Під час цього танцю актори співали пісні зі смішним змістом і виробляли комічні викрутаси. Це могло продовжуватись і під час тостів і дарування, якщо весільні гості брали активну участь у пародії.

Актори запрошували до участі в пародії всіх гостей, тільки молода пара не брала участь в грі, хоч у пізніших роках актори пародії затягали молодят до танців. Цей колективний перформенс був важливою частиною весілля. Звичайно постановка пародії тривала з пів години, хіба що весільні гості дуже охоче брали участь у цій комедії і не хотіли акторів відпускати.

Організатори постановки старалися зробити їх виступ несподіванкою. Всі інтерв'юери говорили, що метою постановки було створити атмосферу веселощів, щоб усі могли відпружитися, забавлятися, пожартувати і посміятися.

З роками деякі елементи весілля-пародії мінялися: способи приїзду і від'їзду акторів пародії, старі костюми акторів замінювалися українськими народними строями, “справжні” молодята брали все більшу участь у постановці пародії. Наприклад, транспорт на тачці, котрий, мабуть, раніше висміював молодят, тому що не могли зібрати грошей на бричку, з часом, особливо по містах, замінився — ціла партія акторів приїжджала на весілля на автах. У сільських обставинах було достатньо місця гостити учасників весілля і розігрувати пародійні сцени. У міських обста-

винах більшість весільних святкувань змушені були відбуватися в залах або готелях, де звичайно відповідного місця на пародію надворі немає, і ціла драма мусила відбуватися в будинку.

У додатку до змін у весілля-пародії, що наступили з часом, з'явилися також зміни у постановці весілля-пародії у різних околицях. Разом із традиційними імпровізованими весіллями-пародіями появилися постановочні варіанти, з наперед вирішеною структурою. Деякі естетичні елементи (характеризація, костюми) і деякі структурні елементи (перебіг подій, пародіювання специфічних ритуалів) лишилися незмінними.

Хоч для дослідника цієї теми походження весілля-пародії лишається ще під питанням (Greenhill 1988, 178), для інформантів реакція про походження весілля-пародії пряма і очевидна. Багато з них наполягає, що ця традиція була привезена нашими предками “зі Старого Краю”⁶, і що це сталося “дуже давно”⁷. Крім того, багато хто з інтерв'юерів були переконані, що традиція весілля-пародії була виключно українською, тому що члени інших етнічних груп не мали її.

Тут ми зосередимося на трьох гіпотезах щодо походження весілля-пародії: українські народні весільні традиції, канадські впливи, записані про весілля-пародії від мешканців “прерій”, степових зон Канади і Америки (Great Plains) і суміш цих двох традицій у ранній українсько-канадській регіональній культурі.

Якщо взяти до уваги погляди інформантів, то можна було б очікувати, що описи народного весілля в Україні з ХІХ — поч. ХХ ст. будуть включати уривки з деталями про весілля-пародії. Однак це не так. Деякі українські етнологічні джерела не згадують такої традиції; інші подають короткі описи подій, подібних до весілля-пародії, котрі вони часом називають “циганщиною”. Були також інші форми “комічних епізодів в костюмах”⁸, але й ці мали тільки наближену подібність до весілля-пародії. Друга гіпотеза про походження українського весілля-пародії пов'язувала традицію з весіллями-пародіями, що відбувалися на початках ХХ ст. в канадських та американських степах (“плейнс”), і елементи яких мали бути запозичені українцями в Саскачевані перед 1930-ми роками.

⁶ Польові записи авторки: Соня Сокирка (11 січня 2003).

⁷ Польові записи авторки: Аліс Процюк (9 березня 2003).

⁸ Це формулювання вживається як назва різних інших ритуальних ігрових форм, подібних до циганщини, що практикувалися в Україні.

Під час “прийняття” батьки “молодої і молодого” виголошують тост молодят у співі. Постановка весілля-пародії, 1993

Ці “плейнс” весілля-пародії справляють враження, що вони є гібридом англо/ірландських фольклорних джерел і театральних постановок.

Третя, і найбільш правдоподібна гіпотеза про походження українського весілля-пародії, що практикувалося в Саскачевані, припускає, що ця традиція постала внаслідок комбінації звичаїв, запозичених з обох згаданих джерел.

Я притримуюся думки, що ця традиція весілля-пародії дійсно є гібридом чогось, що включає явні елементи і українських народних весільних традицій, і традиції “плейнс” весілля-пародії. Можливо, щось подібного до “циганщини” колись справлялося в західній Україні і було привезено до Канади, де ця традиція змішалася з місцевою. Суміш цих обох традицій дала початок новій “українізованій” версії весілля-пародії, котра почала включати специфічно українські елементи і символи. Тому що створилася традиція весілля-пародії в деяких околицях з українізованими версіями весілля-пародії, вдалося зберегти ці святкування до сьогоднішнього дня, тоді як “плейнс” святкування весілля-пародії позникали зі сцени.

У 1960-х рр. почалося відродження традиції весілля-пародії серед урбанізованого українського населення в степових провінціях Канади. Це бу-

ли діти і внуки українських піонерів-іммігрантів, що приїжджали до міст, щоб учитися в університетах, і перебували в українських “інститутах” (гуртожитках для студіюючої молоді), серед котрих ключову роль відіграв Саскатунський Інститут імені Петра Могили⁹. Перші інститути-бурси були засновані під час Першої світової війни, і їх метою було не тільки забезпечити студентів дешевим помешканням, але також створити гуртожитки з українською атмосферою (мовою, культурою і релігією).

Для мешканців інститутів була організована культурна програма, що включала лекції з української мови, літератури, історії, етнографії, релігії, співу і танцю, а також і народні мистецтва, такі як писання писанок і вишивання. Завдяки цій культурно-освітній праці інститутів молодь мала унікальну нагоду віднайти свої етнічні коріння та свою культурну спадщину.

Інститути, у сполученні з особистим досвідом мешканців “з дому”, відродили зацікавлення традицією весілля-пародії. Ці весілля-пародії були дещо

⁹ Інститут ім. Петра Могили був заснований в 1916 р. як український гуртожиток в Саскатуні для студентів з сільських околиць, що ходили до середніх шкіл або університету в місті. Про це див.: “Twenty-Five Years of the P. Mohyla Ukrainian Institute in Saskatoon” (Winnipeg: P. Mohyla Ukrainian Institute, 1945).

змінені, тому що студенти з інститутів почали включати в зміст постановки українські культурні елементи — стріи, танці і т.д. — з метою надати весілля-пародії унікальний “етнічний” колорит.

По закінченню університету для приятелів, що одружувалися, їх старі інститутські друзі часто влаштовували імпровізовані весілля-пародії у повному складі дійових осіб, костюмів, співу, тостів і розваг¹⁰.

Традиція, що колись була частиною громадського життя, відродилася і представила себе вдруге як колоритна “українська традиція” цього вужчого і дуже специфічного співтовариства, що є гордим своєї української спадщини.

Культурне відродження канадських етнічних угруповань було помітно підсилене в 1971-му, коли канадський уряд у своїй новій політиці багатокультурності офіційно признав, що етнічні меншини творять законні, життєздатні і колоритні складники “канадської мозаїки” (див.: Multiculturalism).

Для багатьох етнічних груп ця нова державна ініціатива сприяла розвитку багатокультурних громад через частинні фінансові дотації. Хори, молодіжні організації, літні табори, танцювальні ансамблі були зорганізовані по цілій країні, даючи молодим родинам нову позашкільну нагоду скористати з програм культурної діяльності в літніх таборах. Уведення нових культурних програм стимулювало зацікавлення батьків до їх етнічної ідентичності і заохочувало їх записувати своїх дітей на ці розвіткові і освітні програми¹¹.

У цей час були введені українські програми мовного заглиблення для середньої школи у деяких українських інститутах у західній Канаді. Це було перший раз, що учасники цих мовних програм могли отримати залік за мовні курси в середній школі.

Літня програма мовного заглиблення в інституті ім. Петра Могили, наприклад, давала учасникам місце перебування, харчі і не тільки залік за середньошкільні мовні курси (9-12 клас), але також культур-

¹⁰ Польові записи авторки: Шерил Федусяк (4 березня 2003).

¹¹ Спочатку подібна літня навчальна програма під назвою “Диригентсько-учительські курси (Conductors’ and Teachers’ Courses)” відбувалася у Вінніпезі, починаючи з 1941 року. Хоч наголос у цій програмі був на музику, курси інших аспектів української культури теж викладалися. У 1942 р. назва цієї програми змінилася на “Вищі Освітні Курси — ВОК” (Educational Summer Course) і включала різні ділянки з української культури. Студенти цих курсів пізніше стали чільними громадськими провідниками у культурному відродженні в 1960-х і 1970-х років (Pritz 1977, 215).

У весілля-пародії “священик” проводить обряд присяги “молододі парі”. (Учні і штат літньої програми повного заглиблення, 1993)

ну програму: курси історії, духовної культури, співу, танцю і прикладного ручного мистецтва¹². У програмі цих літніх курсів також було включене весілля-пародію, щоб ніби-то забавляти і розважати учнів. Але насправді весілля-пародія було навчальним засобом, що творив відпружну атмосферу, в якій учні почувалися свobodно і мали нагоду вживати вивчене в класі у смішній і товариській постановці. Їм призначалися ролі протилежного гендеру і для різних постановок студенти виконували роль різних персонажів. Засвоївши елементарні знання української весільної драми і народних костюмів, ці учні також розвивали свої акторські здібності. Так, малознана фольклорна “чудасія” стала очікуваною подією кінця тижня зі всіма її частинками і шлюбом, фотографічною студією, бенкетом і забавою. Смішне дійство і забавна атмосфера майже підсвідомо уможлилювали учням засвоювати важливі елементи їх української спадщини — мову, весільні звичаї, пісні, пристійний гумор.

Українське весілля-пародія, як воно відбувалося в Саскачевані, є відмінною від інших форм народних драм у Канаді. На підставі цих початкових дослідів можна твердити, що весілля-пародія є частиною

¹² Я вперше взяла участь у весілля-пародії як студентка цієї програми в 1993 році.

Групова світлина дійових осіб весілля-пародії (1993)

довгої і ще живої канадської традиції. Її початки загубилися в часі, бо етнографи, мабуть, вважали її банальною і не вартою уваги. Однак, весілля-пародії і тепер ще існують, постійно змінюючись і пристосовуючись до нового оточення.

Хоч питання його витоків залишається не цілком з'ясованим, деякі припущення про весілля-пародію вже можна зробити. Порівняльний аналіз показує, що життя в канадських преріях в поєднанні з етнічною традицією створило нову форму старої традиції. Ймовірність того, що весілля-пародія було "винаходом прерій" і в його походженні, і в його пізнішому розвитку, є дуже принадною.

На порозі XXI ст. українська культура є помітною на строкатому етнічному килимі Канади (Клымасз 1972, 12). Понад сто років українці проходять через різні фа-

зи канадського життя, від новоприбулих іммігрантів до етнічної групи, що тепер дуже часто складається з уроджених Канади. Історія українців в Канаді повна прикладів відданої боротьби за збереження своєї етнічної ідентичності у новій країні. За час розвитку української культури в Канаді багато елементів "культурної ідеології" було покинуто, інші частинно збереглися, а ще інші трансформувалися. Подібно, тяглість і зміна — вислів, що добре характеризує історію весілля-пародії в українській громаді в Саскачевані. Форма весілля-пародії справді змінилася протягом минулого століття, набираючи нових стилістичних деталей, структурних форм і функцій. Вивчаючи ці малозрозумілі і дивні громадські ритуали можна побачити навіть у найпростіших традиціях відгомін тих основних цінностей, що роблять фольклор таким чарівним і збагачуючим.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

- Abrahams, Roger D. 1972. "Folk Drama," in *Folklore and Folklife: An Introduction*. Ed. Richard M. Dorson. Chicago: U of Chicago Press, 351-363.
- Greenhill, Pauline. 1988. "Folk Drama in Anglo Canada and the Mock Wedding: Transaction, Performance, and Meaning," in *Canadian Drama*, №14 (2): 169-205.
- Klymasz, Robert. 1972. *Continuity and Change: The Ukrainian Folk Heritage in Canada*. Ottawa: Canadian Centre for Folk Culture Studies and the Communications Division of the National Museum of Man, in co-operation with the Design and Display Division and the Publications Division of the National Museums of Canada.
- Martynowych, Orest T. 1991. *Ukrainians in Canada: The Formative Period, 1891-1924*. Edmonton: Canadian Institute of Ukrainian Studies Press and the University of Alberta.
- Mohyla Institute: 60th Anniversary Celebration, July 1-4, 1976. Commemorative booklet.

- Multiculturalism. Government of Canada. 14 June 2003. http://www.pch.gc.ca/progs/pubs/multi-stats_e.cfm (15. 01. 2010)
- Pritz, Alexandra. 1977. *Ukrainian Cultural Traditions in Canada: Theatre, Choral Music and Dance, 1891-1967*. MA thesis. U of Ottawa.
- Taft, Michael. 1989. "The Mock Wedding: Folk Drama in Saskatchewan and the Plain States," in *Folklife Center News*, 11 (3): 6-9.
- Taft, Michael. 1989. "Folk Drama on the Great Plains: The Mock Wedding in Canada and the United States," in *North Dakota History: Journal of the Northern Plain*, 56 (4): 17-23.
- Davidson G. W., Seaton M. A. and Simpson J., (eds.). 1994. *The Wordsworth Concise English Dictionary*. Hertfordshire: Wordsworth Editions Ltd.
- Woycenko, Ol'ha. 1967. *The Ukrainians in Canada; Canada Ethnica IV*. Ottawa: Centennial Commission and Canada Ethnic Press Federation.